

TÓTH ISTVÁN^{ID}
főmuzeológus
Móra Ferenc Múzeum
e-mail: gtothis57@gmail.com

Fényképek mint a társadalom kor-képe, 1900–1944 (*A Móra Ferenc Múzeum fényképgyűjteménye alapján*)

Fényképekre alapozott emlékezésemet Sipos Józsefről tudatosan úgy válogattam, hogy tükrözze az ő kutatói, történészi érdeklődését. Előadás formájában ez nem jelent különösebb töredezettséget. Szándékom szerint írott cikk formájában megkísérlem az összekötő szövegekkel ezt feloldani. Tizennégy képet választottam, amelyek kronológiai sorrendben a jelzett időszakra egyfajta folyamatot alkotnak, és a társadalom korabeli arculatába, képébe is betekintést adnak.

I.

Báró Bánffy Dezső Szegeden, 1905. június 2.

^{ID} orcid.org/0009-0002-8416-424X

Jóskát mindig foglalkoztatták a választások. Ez a kép Szeged fotótörténete szempontjából is igen fontos. Nem csupán azért, mert bizonyítéka a korteskedések dinamizálódásának, motorizálódásának, hanem azért is, mert készítője az egyik Auer a három fivér közül. A három testvér közül kettő (a középső Jenő és a harmadik Lajos) fényképészek lettek (György, a legidősebb csak csendestárs, foglalkozását tekintve gyógyszerész). A fénykép a Tisza Szálló előtt készült.

Az eseményről a *Pesti Hírlap* tudósítása a következőt írta: „*Báró Bánffy Dezső, Szeged I. kerületének orsz. képviselője, nejével, Dániel László orsz. képviselő és Lendl Adolf társaságában Szegedre érkezett. [...] A lakosság nagy előkészületeket tett a képviselő fogadására, ezzel akarván kifejezni háláját Bánffy iránt, hogy Szeged városa mandátumát tartotta meg. Az indóház előtti téren már 12 órakor ezrekre menő tömeg gyűlt egybe. A vonat berobogásakor testületek és társulatok zászlókkal képeztek sorfalat és a vendégek kiszállásakor zajos ovációkkal halmozták el báró Bánffyt. A város részéről Lázár György polgármester és a tanács több tagja jelent meg a pályaháznál. Báró Bánffy Dezsőt Lázár György polgármester üdvözölte. [...] Ezután kocsisorba ültek. Az első kocsin Bánffy báróné ült özv. Wöber Lajosnéval, a szegedi jótékony nőegylet elnöknőjével, azután Bánffy Dezső és Lázár György következtek, utánuk vagy kétszáz kocsi haladt. [...] Így érkezett a menet a Tisza-szállóig, ahol Bánffy az I. emeleten szállt meg.*”¹

II.

A következő kép már tíz évvel későbbi. Skrainka Frigyes szegedi illetőségű gáz-támadási hadmérnök első világháborús fényképnaplójából való.

¹ Móra Ferenc Múzeum (MFM) Tört. dok. 82.91.2.; *Pesti Hírlap*, 1905. június 2. (péntek) 7.

A kép 1915 júniusában készült Szegeden, a Korona utca 18. számú ház udvarán. Ekkor az épület a Katolikus Nővédő Egyesület Tiszti Kórháza volt. A képen maga Skrainka Frigyes is szerepel a feleségével. A szegedi ezredek tisztjeinek feleségei hatékonyan részt vettek a sebesültek ápolásában és gondozásában. Így Nónay Dezső, az 5. magyar kir. honvéd gyalogezred parancsnokának felesége is. Az épület ma ugyanott (Hajnóczy utca) óvodaként működik a belvárosban. Jóskát ugyancsak foglalkoztatta a világháborúk története, elsősorban emberi, társadalmi vonatkozásaiban.²

III.

A következő képek még mindig a háborús évekből valók. A Keglovich szegedi fényképészeti műterem készített egy sorozatot a fejadagokért sorban állókról és a szükség veteményes kertekről 1917-ben. A lakosság élelemmel való ellátását segíteni, valamint a gyermekek városban való felügyelet nélküli kóborlását volt hivatott megoldani ez az intézkedés. Erről a korabeli *Délmagyarország* a következőkben számolt be:

² MFM Helytörténeti Osztály – Skrainka Frigyes fényképes naplója az első világháborúból.

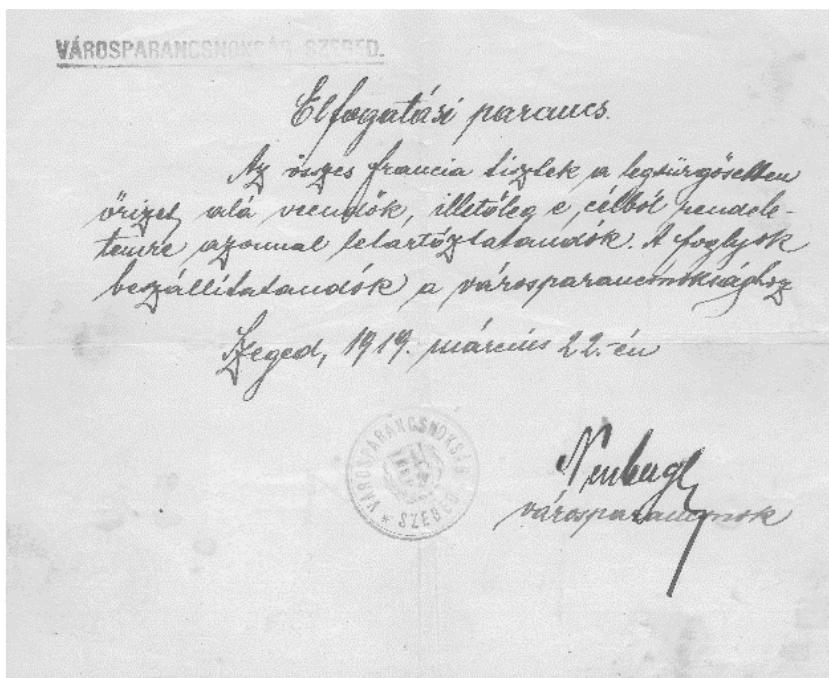
„A szegedi iskolai kertgazdaságok szervezése már folyamatban van és húsvét után megkezdik működésüket. [...] a város tizennégy 200–200 négyszögöles parcellát bocsát az iskolai kertgazdaságok részére. A parcellákat a város ásatja fel és palántákról is gondoskodik. Az értekezlet a tanfelügyelő bejelentését nagy örömmel vette tudomásul. Az igazgatók jelentették, hogy a tanulóknál a kertgazdaságok iránt élénk érdeklődés mutatkozik. A jelentések szerint a római katolikus tanítóképző, négy polgári iskola és kilenc elemi iskola kebelében alakulnak kertgazdasági csoportok. Az iskolai kertgazdaságokban babot, burgonyát, kukoricát, sárgarépat, karalábét és petrezselymet fognak termelni. Számítani lehet arra, hogy egy-egy parcellán háromszáz korona értékű konyhakerti veteményt lehet termelni. Tizenhárom parcella az alsóvárosi temető mellett, a vágóhid mögött, egy pedig Újszegeden lesz. Az értekezleten megbeszélték a közelebbi teendőket és megállapították azokat a módokat, amelyekkel a tanulók gazdasági foglalkoztatását minden nehézség nélkül biztosíthatják.”

„A tisztviselőkből alakult Szegedi Tisztviselők Kertgazdasági Társasága teljes erővel megkezdte működését, hogy a szép cél érdekébe, a kellő eredményt biztosítsa. Az egyes telepeken a munka már megindult és a bérlők a parcellák legnagyobb részét már át is vették. A társaság elnöke, Hauser Rezső Sándor most arra kéri azokat a bérlőket, akik a felsővárosi, alsóvárosi és rókusi telepen jegyezték, de parcellájukat még nem vették át, hogy ebből a célból vasárnap, április 1-én, délután 4 órakor a helyszínen megjelenni szíveskedjenek.”³

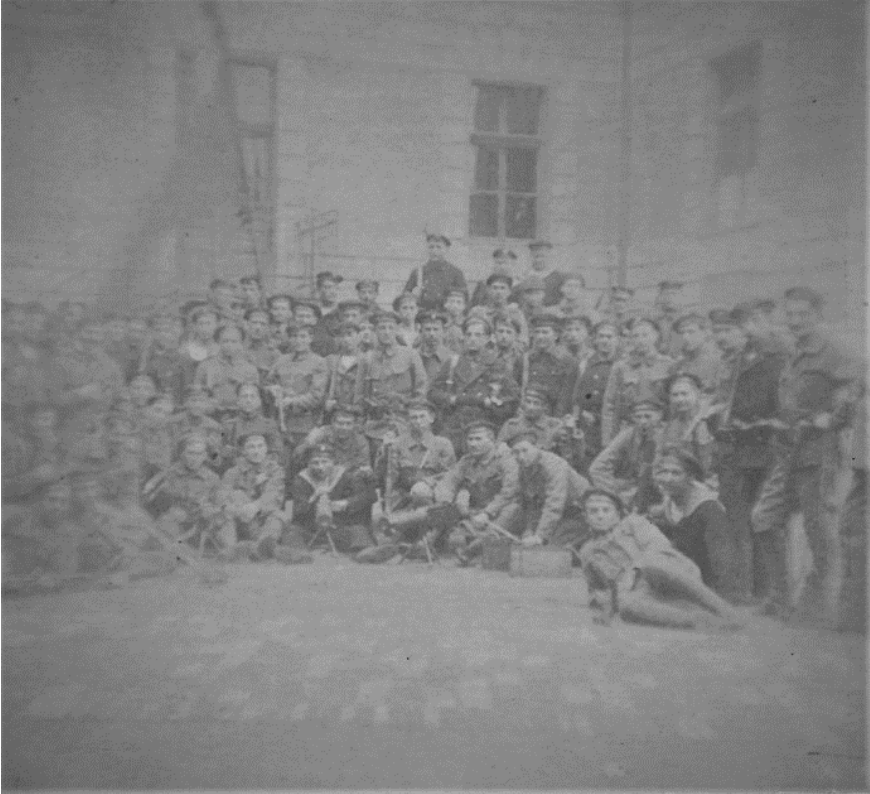
³ MFM Td. 84.9.3. ; MFM Tört. negatív: 10193; Délmagyarország, 1917. április 1. 7–8.

IV.

A következő kép 1919-ben készült amatőr felvétel. Sokat beszélgettünk arról munkánk során, hogy valóban igaz volt-e a munkásmozgalmi veteránok elbeszélése a francia megszálló egységek lefegyverzését illetően. A közelmúltban sikerült magántulajdonból megvásárolni egy ritka dokumentumpárost – egy iratot és a hozzá tartozó fényképet. Az irat bizonyítja, hogy Neuberger Frigyes városparancsnok, a tengerészkülönítmény parancsnoka 1919. március 22-én valóban írásos utasítást adott a francia tisztek letartóztatására. A kép pedig éppen a parancsnoksága alá tartozó tengerész egységet örökítette meg. Igaz, az utasítás nem vált valóra. A Neuberger-különítmény támadása azonban sikertelen volt: a franciák fegyverezték le a tengerészeket.⁴

⁴ MFM Helytörténeti Osztály Gysz.1645.

V.

Tänzer Jakab felvétele, 1920

Az amatőr felvétel készítője a k. u. k. 46-os gyalogezred katonája, bádogos üzem- és bolttulajdonos, aki a '46-osok emlékoszlopának tetejére a korona keresztjét készítette horganyzott bádogból. Ő és felesége is a holokauszt áldozatai lettek.

Páratlan fénykép ez, Horthy Miklós ekkori látogatásáról gyűjteményünkben még nem volt ilyen dokumentum. Jóska kedvenc korszaka a Horthy-kor volt, azon belül Nagyatádi Szabó István földreformja s a bethleni konszolidáció.

Szeged, 1920. március 18. Horthy Miklós kormányzó Szegedre érkezett a házi ezred átvételére. A *Szeged és Vidéke* különszámban örökítette meg a jeles látogatást:

„A Boldogasszony-sugarúton két diadalkaput állítottak föl. A fenyőgallyakkal díszített diadalkapukon Magyarország címere és Horthy Miklós kormányzó címere ékeskedtek.”

„A fogadtatás tervezetének kidolgozása jórészen Shvoy Kálmán vezérkari őrnagy érdeme, akinek buzgó segítőtársa volt a sajtó mellé kirendelt Kuba Vilmos százados. A fogadtatás példás rendje jogos büszkeséggel töltheti el Bottka Sándor dr. főkapitányt.”⁵

VI.

A szegedi polgárok az elsők között emeltek emlékműveket az első világháborúban elesett fiaik emlékére. Megmozdultak a veterán katonák, a társadalom különböző rétegei. Így a felsővárosi iparosok is. A kép Szegeden, a Dugonics temetőben készült 1921 tavaszán. A felvételt az ekkor már népszerű és kedvelt szegedi fiatal fotográfus, Auer Lajos készítette. Az emlékmű ma is áll.⁶

⁵ *Szeged és Vidéke*, 1920. március 18. esti különkiadás, 1–4.; MFM Helytörténeti Osztály, Tánzer-anyag.

⁶ MFM Helytörténeti Osztály, Auer-hagyaték.

Fényképek mint a társadalom kor-képe, 1900–1944...

VII.

Ez a két kép 1926. október 3-án készült a Dóm tér egyetemi építkezéseinek alapkövetétele alkalmával. Az első képen Horthy Miklós kormányzó és szárnysegédje, valamint Klebelsberg Kuno kultuszminister látható. A második képen a fővezéri sátor mellett lévő alapkövön Klebelsberg Kuno gróf az egyetem rektora és dékánjai körében megteszi a kalapácsütést. A nagy oktatáspolitikai beruházás Szeged arculatának jelentős átalakítását is eredményezte. A sorozat készítője Auer Lajos fényképész.⁷ (Jóska a korszak szakértőjeként Klebelsberg kultúrpolitikájával is behatóan foglalkozott.)

VIII.

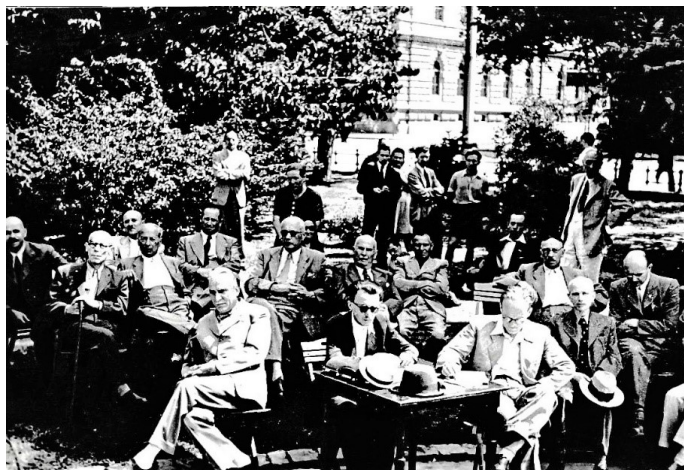
A Szeged Alsóvárosi Népkör fennállásának 40. évfordulója, 1928. Részlet az Auer Lajos készítette sorozatból. Középen a fa alatt dr. Kószó István, Tömörkény István barátja, egykori országgyűlési képviselő, volt belügyi államtitkár. Jóska élénken érdeklődött dr. Kószó államtitkári és képviselői tevékenysége iránt, e témában diákjainak számos tanácsot és útbaigazítást adott.⁸

⁷ MFM Helytörténeti Osztály, Auer-hagyaték. A *Délmagyarország* cikkei, (1926. október 3. 3., 1926. október 5. 1–2., 1926. október 6. 1–3.) hosszan beszámolnak az előkészületekről, a beszédekről és a társult programokról.

⁸ MFM Helytörténeti Osztály, Auer-hagyaték. Dr. Kószó Istvánra vonatkozóan lásd a jelen kötetben ifj. Tóth István írását.

IX.

A Rassay párt beszámolója Szegeden, 1930. május 18. A felvétel készítője Liebmann Béla fotóriporter. Liebmann megjegyzése szerint a képen rajta van véletlenül Baranyi Tibor főispán is. A *Délmagyarország* beszámolt arról, hogy április végén szerették volna megtartani Rassayék éves politikai beszámolójukat, de ezt akkor nem engedélyezték. Május 18-án viszont már megtarthatták a Belvárosi Mo-

ziban. Tehát cseppet sem véletlen, hogy Baranyi főispán látható a képen, valószínűleg hivatalból volt kirendelve a kormányzat részéről. A kép a Széchényi téren, a Belvárosi Mozi szomszédságában készült.

„Sigray Antal gróf, Sándor Pál, Nagy Emil, dr. Baracs Marcell, Kun Béla és Hegymegi-Kiss Pál országgyűlési képviselők jönnek Rassayval Szegedre, akik megérkezésük után a liberális ellenzék szegedi vezetőivel fognak tanácskozni. [...] Vasárnap délelőtt 10 órakor a Belvárosi Moziban tartja meg Rassay Károly nagyszabású képviselői beszámoló beszédét, amelyben az aktuális politika valamennyi kérdését érinteni fogja és őt követően beszélni fognak a vendégképviselők is, úgy, hogy a vasárnapi beszámoló a magyar politikai ellenzék jelentős megnyilatkozása lesz.”⁹

X.

Emlékművet állítanak Verhovay Gyulának Battonyán, 1930. szeptember 1-jén. (A fotót Auer Lajos készítette.) Az *Uj Nemzedék* 1930. augusztus 26-án számolt be arról a tervezett eseményről, amelyet képünk megörökített. A leleplezési ünnepség szónokai Eckhardt Tibor dr. (a képen épp beszédét tartja), Lendvai István, Széchényi István dr. szegedi ügyvéd, Törzsök Vilmos polgári iskolai tanár, az Ébredő Magyarok Egyesülete battonyai csoportjának elnöke és Bartha M. József.

⁹ MFM Helytörténeti Osztály Neg.: T. 3810; *Délmagyarország*, 1930. április 23. 3.; lásd még *Délmagyarország*, 1930. május 17. 3. Az idézet az április 23-i számból való.

„[...] az amerikai magyarság hálásabbnak, emlékezőbbnek bizonyult, mint az itthoni. Megtudván, hogy Verhovay Gyula jeltelen sírban fekszik a battonyai temetőben, elhatározták amerikai véreink, hogy a Szent Imre ünnepségek alkalmával emlékművet állítanak Verhovay Gyulának Battonyán. Az emlék-mű leleplezése országos ünnepség keretében az amerikai szabadság-ünnepen, szeptember elsején lesz a battonyai temetőben.”¹⁰

XI.

Szent-Györgyi Albert a laboratóriumban, 1938

Jóskát Szent-Györgyi Albert egyetemi tevékenysége is érdekelt: életútja, sporttevékenysége és a háború alatti politikai tevékenysége.¹¹

¹⁰ MFM Helytörténeti Osztály, Auer-hagyaték.; *Uj Nemzedék*, 1930. augusztus 26. 9.

¹¹ MFM Helytörténeti Osztály, Auer-hagyaték.

XII.

Lengyel menekült katonák gyűjtőtábor, 1939. november 6. Fotó: Auer Lajos

XIII.

Végezetül egy olyan kép, amely mindkettőnk számára felemelő ünnepségen készült.

Móra Ferenc Múzeum – a Tömörkény-díj átadó ünnepsége, 2018. december 21.

Photos as mirrors of society, 1900–1944

For my paper I selected photographs of social movements and political elections taken by photographers from Szeged. These pictures have been mainly chosen from the 20th century's photographers, especially relating to József Sipos's research interests. Therefore, I use the photos of Emil Keglovich, the Auer family (Hungarian glasshouse; Auer brothers; Lajos Auer; Auer) and Béla Liebmann. The focus was on elections, boulevards, social events (laying of the foundation stone of the university, inauguration of the Dóm Square, Levente days, funerals). I intend to analyse these pictures by using the contemporary press publications with different orientations. The topics concern the election of Dezső Bánffy as ambassador, the takeover of Miklós Horthy's house regiment, the visits of Klebelsberg and Horthy in Szeged, the funeral of Gyula Verhovay (Christian-nationalist representative), the recordings of the Levente days at the great border of Szeged, the queues of the First World War, the military hospitals in Szeged, and the significant social and political events of the 1920s', 1930s' and 1940s'.